

INGLIZ TILI DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH BORASIDA METODIK TAVSIYA

Tursunova Dildoraxon Abdurashidovna
Namangan viloyati Uchqo`rg`on tumani
41-umumta`lim maktabining ingliz tili fani o`qituvchisi.
E-mail: g.Tursunova@Dildoraxon.uz

Anotatsiya

Ushbu metodik tavsiyada o`quvchilarni darsga qiziqarli jalb etish, darsni samaradorligini oshirish, ingliz tili fanida o`quvchining so`z boyliklarini kengaytirish va eslab qolishlarini osonlashtirish, hamda nafaol o`quvchilarni ham qiziqarli usullardan foydalanib, ingliz tili darsiga qiziqtirish borasida eng qiziqarli metodlar yoritilgan. Bu metodik tavsiyadan foydalanib, barcha ingliz tili o`qituvchilari o`z ijodkorligi bilan yondoshib boyitishi yoki kengaytirib dars jarayonida foydalanishlari mumkin.

Kalit so`zlar. “Qutadg`u bilig” (Saodatga eltuvchi bilim) asari, globallashuv, “Baliq ovi” o`yini, “Topqirlik”, “Bo`g`in”, “Xotira mashqi”, “Mo`jizalar maydonchasi”, “Maqol”, “So`zdan so`z yasash”, “Ustunchalar”, hamda “Kim g`olib?” o`yinlari.

Yurtimizning barqaror taraqqiyotida, xalqaro maydondagi obro-e`tiborining yanada yuksalishida, amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligida yosh avlodga berilayotgan e`tibor muhim ahamiyat kasb etishi shubhasizdir. Mustaqilligimizning ilk kunlaridanoq yoshlar ta`lim-tarbiyasi, ularning ma`naviyatini yuksaltirish sohasidagi islohotlar tizimli, bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan strategiyasi belgilab olingan.

Tarixan qisqa vaqt ichida amalga oshirilgan keng ko`lamli ishlar qatorida yoshlar masalasi davlat siyosati darajasiga ko`tarilib, ma`naviy va jismonan barkamol avlodni voyaga yetkazishga qaratilgan bir qator dasturlar qabul qilindi.

Haqiqatdan ham hozirgi avj olayotgan globallashuv jarayonida mamlakatimiz o`z o`rnini topishida, yangi davlatchilik asoslari barpo etish yo`lida amalga oshirayotgan tub o`zgarishlarda davlat, birinchi navbatda, shubhasiz, yoshlarga tayanadi.

Shuning uchun ham Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: “Har qanday davlatning tarixiy taraqqiyot yo`lidan ma`lumki, yurtning jadal rivojlanishi, muayyan yutuqlarga erishishi, xalqning farovon bo`lishi o`sha davlatda yoshlar ta`lim-tarbiyasi va kelajagiga beriladigan e`tibor darajasiga bog`liq”, - deb e`tirof etadilar.[1]

O`rta asrning eng ulug` turkiy shoiri, mutafakkir, davlat arbobi Yusuf Xos Hojib ham o`zining “Qutadg`u bilig” (Saodatga eltuvchi bilim) asarida:

Bilimni buyuk, o`quvni ulug` bil,
Bu ikkisi tanlangan bandasini ulug` laydi.
Zakovat qayerda bo`lsa, ulug`lik bo`ladi,
Bilim kimda bo`lsa, buyuklik bo`ladi – deya ta`kidlaganlar.

Shuning uchun ham mustaqilligimizning ilk kunlaridanoq xalq ta`limi masalasi ustuvor yo`nalishga aylandi. “Mustaqillik maktabdan boshlanadi” degan fikr-mulohazalar keng tarqaldi[2]. Chunki Fransuz yozuvchisi, jamoat arbobi Anri Barbyus ta`riflaganidek: “Maktab – voyaga yetayotgan yosh avlod tafakkurining ustaxonasidir; agar kelajakni qo`ldan chiqarishni istamasang, maktabni qo`lda mustahkam tutmog`ing lozim.”

Bugun mamlakatimiz kun sayin siyosiy-madaniy, ijtimoi-iqtisodiy va boshqa sohalarda tobora rivojlanib bormoqda. Jahonning ko`plab davlatlari bilan o`zaro aloqalar o`rnatilmoqda, bu esa yoshlarimizdan chet tillarni chuqur bilishlarini taqozo etadi.

Barchamizga ma`lumki, ingliz tili jahon tillaridan biri hisoblanadi. Yer yuzida tillar tarqalishi bo`yicha yuqori o`rinni egallaydi. Bu tilni jahonning yuzdan ortiq mamlakatlarida o`rganishadi. Uni chet tili sifatida dunyo aholisining har to`rtinchi kishisi o`rganadi.

Bizning yurtimizda ham ingliz tilini o`rganishga, til bilish barcha muaffaqiyatlarning garovi ekanligi inobatga olinib, yosh avlodning ma`naviy yetuk bo`lishlari uchun ingliz tili faniga yanada ahamiyat berilmoda. Dono xalqimizda shunday ulug` bir naql bor: “Yoshlikda olingan bilim, toshga o`yilgan naqsh kabidir.” Darhaqiqat, o`quvchining boshlang`ich ilm maskani-maktabda egallagan bilimlari kelajak hayotida ko`p as qotadi. Shunday ekan, o`quvchilar maktabda chet tilini puxta o`rganishlari uchun ingliz tili fanini o`qitishni samarali va qiziqarli tashkil etish, interfaol usullardan va turli qiziqarli, har bir yosh uchun mo`njallangan metodlardan va adabiyotlardan keng foydalanish juda muhim. Ayniqsa, o`zbek tilida ta`lim beriluvchi maktablarda tahsil oluvchi o`quvchilarning ingliz tilida erkin muloqotga kirisha olishida ingliz tili fani o`qituvchilaridan bolaning to`g`ri ohang bilan talaffuz qilishini o`rgatishni ham talab qiladi.

Ingliz fizik olimi, pedagog, Ernest Rutherford ta`biri bilan aytganda: Maktab o`z sistemasida mujassamlangan asosiy predmet va prinsiplariga ko`ra, xalqlar va davlatlar turmushi va taqdirini belgilashda bag`oyat buyuk kuchdir.

Shuning uchun ta'lim islohotlari - bu sohaning barcha yo'nalishlari singari yurtimizdagi barcha umumta'lim maktablari tizimida yirik o'zgarishlar va yangilanishlarga sabab bo'ldi. Chunki "maktab yosh avlodni o'z iste'dodini namoyish qilishida, to'g'ri kasb tanlashida eng muhim maskan" hisoblanadi,[3]

Har bir bolada bir daho yashirin. Uning kim bo'lib voyaga yetishi esa kattalarning munosabati, tarbiyasi mahsulidir. O'quvchilarning qobiliyatini yuzaga chiqarish - har bir o'qituvchining oldidagi mas'uliyatli vazifadir. Shuning uchun ham muallimlik - mas'uliyatli kasb hisoblanadi. Zero, o'qituvchi - inson ruhining injeneridir.

O'z fanini sevuvchi o'qituvchi darsni tashkil etishda o'quvchilar qiziqishini oshirish va darslarni jonlantirish uchun turli metod va o'yinlardan foydalanadi. Chunki bolalarni o'qitishdagi bosh masala ularga nima o'qitilayotgani emas, balki qanday o'rgitilayotganligidir. Bolaga yaxshi va mohirona uqtirilgan odatdagi kundalik narsalar uning tushunchasiga mos tushmaydigan, g'aliz izohlangan yuksak haqiqatlardan ko'ra kelajakda unga yuz karra ko'proq foyda beradi.[4]

O'yin asosida olib borilgan mavzular esa xotirada uzoq muddatga saqlanib qoladi. Qolaversa, o'quvchilar ham noodatiy darslarni yaxshi ko'radilar. Bu metodlar orqali darsga faol ishtirok etmaydigan o'quvchini ham oson jalb qilish mumkin.

Quyida biz ingliz tili fanida (boshqa fanlarda ham) foydalanishimiz mumkin bo'lgan metodlardan ayrimlarini izohlab beraman. Bu o'yinlardan barcha o'qituvchilar o'z ijodkorligi bilan yondoshib boyitishi, kengaytib dars jarayonida foydalanishlari mumkin. Bu metodlar ayniqsa, maktablarda rasmiy davlat tilidan boshqa tillarni o'rgatishda as qotadi, o'quvchilarni so'z boyligini oshiradi, nutqini shakllantiradi, ifodali va tezroq o'qishni osonlashtiradi.

1. "Baliq ovi" o'yini.

Doskaning bir tomoniga dengiz rasmi, ikkinchi tomoniga akvarium rasmi chiziladi. Dengizda baliqlar (o'zbek tilidagi so'z yoki gap) bo'ladi. O'quvchi dengizdagi baliqlardan birini tutib unga ingliz tilida tarjimasini bilan javob beradi. Javob to'g'ri bo'lsa, baliqni akvariumga, xato bo'lsa yana dengizga qo'yib yuboradi.

Bu metod, asosan, so'z boyligini oshirishga yoki uyga berilgan so'zlarni yodlaganini tekshirishda foydalaniladi.

2. "Xotira mashqi" o'yini.

Hozirjavoblik va zukkolikni oshirish maqsadida, ayniqsa, birinchi tanishuv darsida qo'llash mumkin bo'lgan o'yin. O'quvchi o'z ismini yoki yonidagi do'stini ismini aytadi yoki biror narsani nomini aytadi va shu ism yoki so'z bilan boshlanuvchi inglizcha biror so'zni yoki ingliz adabiyotidagi biror adib nomini aytadi. Masalan,

Bahrom-Bendjamin Franklin, Tohir-Tomas More, Hilola-hilarious (hushchaqchaq), Feruza-fine (ajoyib, yaxshi) kabi.

3. “Maqol yoki she`r” o`yini.

O`quvchilarni rag`batlantirish va maqollarni, she`rlarni bilish darajasini aniqlash maqsadida o`tkaziladi. O`qituvchi o`yin shartini aytmagan holda talabgor o`quvchilarni doska oldiga taklif etadi. O`quvchilar istaganicha chiqishlari mumkin. O`qituvchi birinchi o`quvchiga kitob yoki qiziqarli biror buyum (karobka, koptok...) beradi. O`quvchi berilgan topshiriq sharti bo`yicha maqol yoki biror mavzuga oid inglizcha-o`zbekcha so`z, she`r aytib uni sherigiga uzatadi. Topshiriqni bajarolmagan yoki aytilgan so`z yoki maqolni takrorlagan o`quvchi o`rniga o`tiradi. O`yin bitta o`quvchi qolgunicha davom ettiriladi. Oxirgi qolgan o`quvchi g`olib bo`lish uchun takrorlamagan holda topshiriqni bajaradi va g`olib bo`ladi.

4. “So`zdan so`z yasash” o`yini.

Bu o`yin o`quvchilarni so`z boyligini oshirishga, qayta xotirlashga va mantiqan fikrlashni kengaytirishga undaydi. Yozuv taxtasiga o`qituvchi tomonidan ingliz tilida bir so`z yozib qo`yiladi. Shundan so`ng o`qituvchi ma`lum vaqt davomida ana shu so`z harflaridan foydalangan holda boshqa so`z yasashlarini aytadi. Belgilangan vaqtda qaysi o`quvchi ko`proq so`z yoza olsa, shu o`quvchi g`olib bo`ladi.

5. “Ustunchalar” o`yini.

Yaqin o`tgan mavzularni qayta xotiralash va mustahkamlash, chaqqonlik va tez fikrlay olish qobiliyatlarini o`stirish uchun ayni qo`l keluvchi o`yindir. O`quvchi daftar varog`ini 2,3,4 yoki 5 ustunga bo`lishadi va ustunlar tepasiga mavzu nomi yoziladi. Har bir ustunchaga belgilashingizga qarab 5 yoki 7 tadan mavzuga oid atama yoki so`zni tarjimasini bilan yozishi kerak bo`ladi. Birinchi bo`lib bo`lgan uch o`quvchini yozuv taxtasiga taklif qilasiz. Ular barchasini to`g`ri va imloviy tomondan ham bexato bajarishgan bo`lsa, qo`shimcha baho bilan rag`batlantiriladi.

6. “Kim g`olib?” o`yini.

Ushbu o`yin o`quvchilarni o`tilgan mavzu yuzasidan olgan bilimlarini yanada mustahkamlashga undaydi. Asosiysi, o`quvchilar g`oliblik uchun hamda ko`proq bilim olish uchun kurashadilar. O`quvchilarni ikki guruhga bo`lasiz va nomlaysiz. Ularga o`tilgan mavzu yuzasidan ingliz tilida ketma-ket ma`lumotlar yoki bir-birlarini takrorlamagan holda lug`atlar aytishini aytasiz va tayyorgarlik ko`rishlari uchun ma`lum vaqt ajratasiz. Qaysi guruh a`zolari mavzu yuzasidan ko`proq va mazmunli ma`lumotlar aytgan bo`lsa g`olib hisoblanadi.

7. “Bo`g`in” o`yini

O`qituvchi sinf taxtasiga bir bo`g`in yozadi. O`quvchilar so`z boyliklaridan foydalangan holda shu bo`g`in bilan boshlanuvchi so`zlardan yozadilar. Masalan, fi-file, film, fire, finish; bo-board, book, boy, body; da-dancer, dad, dagger, dale kabi.

8. “Topqirlik” o`yini.

Bir necha o`quvchi doska oldiga chiqadi. Birinchi o`quvchi ingliz tilidagi biror so`zni aytadi, ikkinchi o`quvchi shu so`zning tugagan harfi bilan boshlanuvchi ingliz tilidagi so`zni aytadi. O`yin shu tariqa davom etadi. Qaysi o`quvchi topa olmas yoki takrorlab aytsa, o`yinni tark etadi. O`yin bir kishi qolgunicha davom etadi. O`quvchilar yoshiga qarab aytiladigan so`zlar toifasini chegaralash mumkin, ya`ni faqat ot turkumiga oid so`zlar. Masalan, faqat ot so`z turkumiga oid, sifat, ravish so`z turkumlariga oid so`zlardan iborat bo`lishi mumkin. Bunda o`quvchining, avvalo, so`z boyligi oshadi, qolaversa, so`zlarni turkumlashni o`rganadi.

9. “Kun va tun” o`yini.

O`qituvchi sinf taxtasiga bir necha so`zlarni yozadi. O`quvchilarga so`zlarni o`qib olishni, keyin esa ko`zlarini yumib turishini aytadi. O`quvchilar ko`zlarini yumganida, o`qituvchi sinf taxtasiga yozilgan so`zlarning birini harfini o`zgartirib yozadi va ko`zlarini ochib qaysi so`z o`zgarganligini so`raydi. Masalan, keep-keel, lack-lacy, cheer-cheek, kabi.

10. “Qadam” o`yini.

O`qituvchi o`z bilimiga ishongan bir necha o`quvchilarni taklif etadi. Ular bir qator bo`lib o`qituvchi tomonga qarab turib olishadi. Ularga tezkor va javobi oddiy savollar berishadi. Qaysi o`quvchi to`rt qadam yurib o`qituvchiga yaqinlashgunicha o`yin davom etadi va shu bilimdon o`quvchi g`olib hisoblanadi.

Boshqa usullar:

Albatta, darslarni jonlantirish, lirik chekinish qilish maqsadida faqat boshqotirmali topshiriqlar emas, boshqa usullardan ham foydalanish mumkin. Vatan, fasllar, ota-ona, do`stlik va boshqa mavzularga oid terminlar, she`rlar, maqollar so`rash, adib yoki davlat arboblarning rasmini ko`rsatib ingliz tilida u haqida ma`lumot aytirish, ingliz tilida “tez aytish”lar uyushtirish kabi turli xil metodlardan foydalanib darsni qiziqarli va eslab qolishga oson tarzda o`tkazish mumkin.

Maktabda shunday fikr bor: agar o`quvchilar jim o`tirib, darsni tinglasa, demak, hamma narsa joyida. Ammo dars samaradorligi sukunat bilan emas, balki ta`lim natijalarini o`zlashtirish bilan belgilanadi. Agar dars oxriga qadar hech kim hech narsani eslab qololmagan bo`lsa, sinfda to`liq sukunatdan nima foyda bor?

Intizom shunchaki jim o`tirish emas. Intizomni to`gri tashkil etish muaffaqiyatli darsning 40%ni tashkil etadi. Shuning uchun; Svetafor qoidasini o`rnatib.

Bu qoida sinfdagi tartib-intizom uchun ajoyib g`oya. Qizil chiroq faqat o`qituvchi gapirayotgani yoki individual topshiriq bajarilayotganligini anglatadi. Sariq rang muloqot va navbat bilan javob berishni bildiradi. Yashil chiroq sinf uchun haqiqiy muloqot erkinligidan xabar beradi. Aar bu qoidani o`qituvchining o`zi unutib qo`ymasa, 5-6 darsdan so`ng o`quvchilar uning savollariga bir necha karra tezroq javob berishadi.

Zamonaviy ta`lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy vazifalaridan biri – har bir darsni zamon va kelajak talabi asosida tashkil etishdir. Dars – muqaddas! O`quvchilarni dunyoqarashi keng, tafakkuri teran, yuksak salohiyatli, yuqori saviyali bo`lishida maktabdek ulug` maskanning o`rni beqiyos. Bu jarayonni doimiy ravishda o`tmish tajribasi va zamonaviy taraqqiyot talabi bilan uyg`un holda, doimiy takomillashtirib borish o`qituvchi uchun muhim vazifalardan biridir. Chunki, “Yoshlikda olingan bilim, toshga o`yilgan naqshdir” degan qimmatli naql bor dono xalqimizda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so`zlagan nutqidan
2. Abdullayeva K. Milliy boshlang`ich maktab qanday bo`ladi? // Ma`rifat.2016. 4-soni
3. Пора добрых перемен // Учитель Узбекистана. 2019.04.
4. Nikolay Pirogov. Педагогический сочинению. М.1957.

